

บทที่ 6

บทสรุป

การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีไทยภาคเหนือพบว่าดนตรีในวิถีชีวิตของคนอีสานเหนือมีพัฒนาการสัมพันธ์กับประเพณีพิธีกรรมและความบันเทิง โดยเฉพาะประเพณี“ฮีดสิบสอง” ซึ่งเป็นจารีตประเพณีทางศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญทางศาสนาในทุกครอบครัว การจัดงานทำบุญจะมีดนตรีและการแสดงหมอลำเพื่อสร้างความสนุกสนานแก่ชน ถัดมาเช่นนี้ส่งผลต่อวิวัฒนาการของดนตรีที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน เช่น การดึกลองเส็ง วงกลองยาว วงแคน หมอลำ เป็นต้น วิธีการดำเนินชีวิตของคนอีสานที่ยึดถือปฏิบัติตามจารีตประเพณี ทำให้ประเพณีพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติแต่โบราณสืบทอดเรื่อยมา ดนตรีประกอบในงานประเพณีพิธีกรรมจึงสืบทอดต่อมาด้วย

การบรรเลงดนตรีอีสานซึ่งสัมพันธ์กับประเพณีในวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับ การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมยุคใหม่ที่วัฒนธรรมตะวันตกมีอิทธิพลในชีวิต ดนตรีอีสานจึงถูกประยุกต์มีดนตรีตะวันตกเป็นส่วนสำคัญในการแสดง เห็นได้ชัดเจนจากวิวัฒนาการของลูกทุ่งหมอลำ หมอลำเพลิน หมอลำซิ่ง มโหรีอีสาน และวงกลองยาวประยุกต์ รวมทั้งดนตรีประกอบการแสดงอื่นๆ เช่น ดนตรีประกอบหนังประ โหมทัย หุ่นกระบอกอีสาน ต่างปรับตัวตามรสนิยมคนตรีตะวันตก

เมื่อรัฐสนับสนุนให้ตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนวัฒนธรรมประจำชาติ ทำให้คนตรีอีสานได้รับความสนใจจากภาครัฐมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น และโครงการศิลปินแห่งชาติ เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวในการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน อีกทั้งศิลปินที่ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติมีบทบาทเป็นผู้นำในการสืบทอดมรดก วัฒนธรรม ดนตรีอีสานเหนือจึงแพร่หลาย ทั้งนี้การถ่ายทอดวัฒนธรรมดนตรีมีความสำคัญต่อการสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีอีสานเหนืออันนำไปสู่การสืบทอดวัฒนธรรมการบรรเลง และการสร้างสรรค์พัฒนาคุณภาพเสียงดนตรี เพื่อการสร้างสรรค์วิวัฒนาการดนตรีอีสานเหนือในรูปแบบใหม่ๆ

ไม่ว่าการสืบทอดและการถ่ายทอด จะมีวิธีการแตกต่างกันไปตามยุคสมัยอย่างไร ก็เป็นที่น่าสบายใจว่าการสืบทอดและการถ่ายทอด ยังคงเกิดขึ้นในวงการดนตรีอีสานเหนืออย่างต่อเนื่อง การที่ศิลปินได้รับการยกย่องให้เกียรติทางสังคม ก็เป็นส่วนสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและสร้างกำลังใจให้ศิลปินผู้นั้นได้มีความรู้สึกรับรู้ถึงการที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาอันสำคัญนี้ไปยังลูกหลานต่อไป

การถ่ายทอดในลักษณะแบบโบราณ คือ ค่อยเป็นค่อยไปนั้น มีส่วนในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับครู และมีส่วนอย่างยิ่งในการสืบทอดทักษะอันสำคัญอย่างละเอียด แม้ว่าการถ่ายทอดในลักษณะนั้นจะต้องใช้เวลานานเพราะศิษย์กับครูต้องมีเวลาพบปะกันและถ่ายทอดความรู้แบบตัวต่อตัว นอกจากภูมิความรู้ด้านดนตรีแล้ว การพบปะแบบตัวต่อตัวยังเอื้ออำนวยให้ครูได้มีโอกาสดำเนินชีวิตที่ดี การปฏิบัติตนในระบบที่มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน เป็นเรื่องเสริมที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของศิษย์

ในขณะที่การสอนแบบสมัยใหม่ที่ใช้โน้ตและอุปกรณ์เทคโนโลยีเป็นเครื่องช่วยอำนวยความสะดวกก็มีข้อดีในด้านการถ่ายทอดที่ประหยัดเวลาและรวดเร็ว ได้เป้าหมายคือผู้เรียนจำนวนมากกว่าในการสอนแต่ละครั้ง เมื่อเทียบกับการสอนแบบมุขปาฐะ แต่สิ่งที่เป็นสิ่งนอกเหนือจากวิชาดนตรีที่ปฏิบัติได้ อันต้องเกิดจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ดังที่กล่าวมา ก็จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากขึ้น ดังนั้นความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์เมื่อขาดความใกล้ชิดกันแล้ว การถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านั้น อาจไม่มีความสมบูรณ์และนับวันอาจยิ่งห่างไกลไปจากความรู้อันวิจิตรที่ครูเหล่านั้นได้ฝึกฝน ปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง และถูกต้องตามแบบดั้งเดิมก็เป็นได้

พิธีกรรมว่าด้วยเรื่องการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้านอีสานที่เรียกว่า พิธียกคายอ้อนนี้ ถือเป็นประเพณีอันดีงาม เป็นภูมิปัญญาที่ถูกคัดสรรแล้วว่าเหมาะสมที่จะดำรงรักษาไว้ ศิลปินดนตรีอีสานเหนือจึงปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เพราะผลอันเกิดจากการปฏิบัติตามประเพณีก่อให้เกิดสิ่งที่ดีหลายด้าน เช่น ในด้านการเสริมกำลังใจ ให้มีความเชื่อมั่นความมุ่งมั่น มีความมุ่งมั่นในการเป็นผู้เริ่มเรียนที่ดี ทำให้ผู้เรียนเกิดความทุ่มเททั้งร่างกายและแรงใจจนกลายเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง เช่นเดียวกับการยกคายอ้อนก่อนการแสดงซึ่งทำให้ศิลปินเกิดความอบอุ่นใจ และมีความเชื่อมั่นในการแสดงมากขึ้น เครื่องบูชาครูในพิธีกรรมยกคายอ้อนเป็นสิ่งสะท้อนความเชื่อของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา และสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่สะท้อนภูมิปัญญาไทยที่ลึกล้ำซึ่งได้รับการถนอมรักษาเป็นอย่างดี จากศิลปินศิลปินรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ระเบียบวิธีการบรรเลงและการแสดงซึ่งเป็นผลจากวัฒนธรรมการถ่ายทอด จึงยังคงมีพื้นฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิม

วัฒนธรรมการบรรเลงดนตรีไทย ภาคอีสานเหนือ จากผลการดำเนินการวิจัยพบกลุ่มวัฒนธรรมดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมหมอลำ พบหมอลำประเภทต่าง ๆ ดังนี้

หมอลำพื้น เป็นหมอลำที่มีความเก่าแก่มากที่สุด มีลักษณะการแสดงที่มีระเบียบแบบแผน ไม่นั่งเสียดังและสนุกสนาน แต่เป็นการแสดงที่เป็นเรื่องราว อุปกรณ์เป็นของใช้ง่าย ๆ หมอลำแสดงเป็นตัวละครทุกตัวในคน ๆ เดียวกัน ขั้นตอนการลำพื้น มีดังต่อไปนี้

ขั้นที่หนึ่ง	ไหว้ครู ใช้กลอนลำทางยาว
ขั้นที่สอง	เกริ่น ใช้กลอนลำทางยาว
ขั้นที่สาม	ดำเนินเรื่อง และท้องเรื่อง ใช้กลอนลำทางยาว

ขั้นที่สี่	การเชื่อมโยงเรื่อง ใช้คำพูดเจรจาธรรมดา
ขั้นที่ห้า	การเดินทางของตัวละคร ใช้กลอนลำทางสั้น

หมอลำในการลำพื้น มีหน้าที่เป่าแคนหลายต่าง ๆ เช่น ลายอ่านหนังสือใหญ่ ลายใหญ่ โดยจะทำการเป่าย้อนกลับไปกลับมา จนกว่าหมอลำจะเลิกลำ ซึ่งเป็นลายทางยาว

หมอลำกลอน เป็นหมอลำที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาชั้นสูงและภูมิปัญญาคลาสสิกของหมอลำ มีลักษณะการว่ากลอนประเภทต่าง ๆ ทั้งลำคนเดียวและลำได้ตอบกัน โดยมีขั้นตอนการลำกลอน เรียกว่าขก ดังนี้

ขกที่ ๑ ไหว้ครู ประกาศศรัทธา ลำโจทย์แก้
 ขกที่ ๒ ลำเกี้ยว ช่วงนี้จะเป็นการลำเชิงสังวาส ฝ่ายชายใช้วาจา
 ทะโลมฝ่ายหญิง
 ขกที่ ๓ กลอนล่อง เมื่อการแสดงผ่านไปหลายชั่วโมง หมอลำจะ
 เปลี่ยนมาเป็นแนวช้า อ่อน โชน
 ขกที่ ๔ กลอนอ่านหนังสือ เป็นการบรรยายความรู้สึก เป็นการ
 ตั้งเสียดังกันและกันก่อนลาจาก

ลักษณะการลำมีด้วยกันหลายประเภท ได้แก่ ลำแก้กลอน ลำยาว ลำล่อง ลำโจทย์แก้ ลำ
 เกี้ยว ลำชิงชู้ ลำเดี่ยว (เดี่ยวโขง เดี่ยวพม่า เดี่ยวธรรมดาและ เดี่ยวหัวโนนตาล)

ลีลาการลำของหมอลำประกอบด้วยการลำทางสั้น และการลำทางยาว

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบหมอลำ ได้แก่ แคน โดยจะมีหมอลำแคนเป่าแคนประกอบ ปกติหมอลำแต่ละคนจะมีหมอลำแคนประจำตัวไปงานด้วยเสมอ การลำมักเริ่มต้นด้วยการลำของหมอลำผู้ชาย ก่อนโดยหมอลำแคนเป็นผู้เป่าแคนนำ เป็นลักษณะการเป่าโซว์ แต่ความหมายในทางลึกลับนั้น เป็นการเริ่มต้นเสียดังให้หมอลำ

สำหรับหมอลำหญิง หมอลำแคนมักเป่าสายสุดสะแนน เป็นลายทางสั้น

สำหรับหมอลำชาย หมอลำแคนมักเป่าสายไป้ซ่าย เป็นลายทางสั้น

ส่วนลายทางยาวนั้น มักใช้สายใหญ่และสายน้อย เป็นส่วนใหญ่

หมอลำหมู่หรือลำเรื่องต่อกลอน เป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่มีการแสดงเป็นเรื่องราว มีผู้แสดงทุกตัวละคร มีฉากและเวทีที่ยิ่งใหญ่ การแสดงจะเรียกกันเป็น “ฉาก” เครื่องดนตรีประกอบลำหมู่ ได้แก่ กลองชุด กีตาร์ กีตาร์เบส คีย์บอร์ด กลองมโหรี แซกโซโฟน ทรัมเป็ต มีเครื่องดนตรีพื้นบ้านผสมบ้างเช่น แคน บางคณะใช้คีย์บอร์ดบรรเลงแทน ฉิ่ง ฉาบ โดยมีขั้นตอนการแสดงดังนี้

ฉากแรก เป็นช่วงการเปิดการแสดง มักร้องเพลงที่แสดงความเคารพต่อสถาบันพระมหากษัตริย์บางคณะจะบรรเลงเปิดวงด้วยเพลงที่มีจังหวะเร้าใจ
 ฉากที่สอง เป็นการแสดงเรื่องราว

ฉากที่สาม เป็นการล่าล่าปัจจุบันไม่นิยมล่าลาแบบเศร้า ๆ และนิยมให้ผู้แสดงออกมาหน้าเวที แล้วล่าเดี่ยวสลับกันไปมา

หมอลำเพลิน เป็นหมอลำอีกประเภทหนึ่งที่ไม่มีการเน้นแบบแผนอย่างหมอลำกลอน แต่เป็นการเน้นความสนุกสนานเพลิดเพลิน โดยโชว์ร่างกาย และความสนุกสนานเร้าใจ เพื่อดึงดูดความสนใจจากคนชมเป็นหลัก เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ ได้แก่ พิณ แคน กลองกันยาว ฉาบเล็ก และมีหางเครื่อง

หมอลำซิ่ง เป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในระยะไม่นานนัก โดยเน้นจังหวะที่รวดเร็ว ประกอบด้วยหางเครื่องที่มีความระการตา เดินในจังหวะที่มีความสนุกสนานเร้าใจ ไม่เน้นเรื่องราว ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงจะรวมวงดนตรีพื้นบ้านกับวงดนตรีสากลเข้าไปเป็นหลักในวงและมีการเน้นการนำกลองชุดเข้าไปร่วมในวงเพื่อให้เกิดความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น เนื่องจากการลำซิ่งต้องเน้นเสียงที่ดังมากกว่าปกติ

หมอลำพิธีกรรม ได้แก่ หมอลำส่อง ซึ่งเป็นการตรวจหรือวินิจฉัยหาสาเหตุของโรค และหมอลำผีฟ้าเป็นการรักษาโรค นอกจากนี้การสืบทอดของหมอลำพิธีกรรมดังกล่าวใช้วิธีสืบทอดโดยการนำเอาผู้ป่วยที่หายจากโรคเข้าร่วมการรักษาสำหรับผู้ป่วยคนต่อไป ทำให้ลักษณะหมอลำพิธีกรรมดังกล่าวยังปรากฏอยู่ในพื้นที่ภาคอีสานเหนือเกือบทุกจังหวัด

แมงคัมเต่า เป็นหมอลำอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นลักษณะการแสดงพื้นบ้านที่แสดงความสนุกสนานอย่างแท้จริง พิจารณาได้จากลักษณะการแต่งกายที่ชายแต่งเป็นหญิง เสียบดอกไม้สีแดงเพื่อให้เกิดความตลกขบขัน และเน้นการลำหรือการขับร้องประกอบการฟ้อนรำให้เกิดเรื่องราว โดยเฉพาะเรื่องราวที่แสดงนั้นเป็นเรื่องราวพื้นบ้านประจำถิ่น อีกทั้งภาษาที่ใช้ก็ใช้ภาษาเฉพาะถิ่น ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ไม่เหมือนพื้นถิ่นอื่น

ลำเตี้ย คำว่า เตี้ย มีความหมายถึงการย่อตัวให้ต่ำลงขณะฟ้อนรำ เช่นการเตี้ยลงในเพลงสาละวัน ปกติจะนิยมเล่นกันประมาณเดือน ๕ การลำเตี้ยจะใช้กลอนสุภาพเป็นหลัก นิยมเล่นกันในแถบบ้านโนนทัน จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันมีผู้เล่นน้อยมากจนเกือบจะสูญหายไปแล้ว

ลำผญา เป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่มีการนำคำผญา หรือปรัชญาอีสานในเรื่องราวต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมานานมาลำหรือขับร้อง จะมีมากในจังหวัดชายแดนของภาคอีสานที่มีเขตติดต่อกับประเทศลาว เนื่องจากเป็นลักษณะการหลังไหลทางวัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงกันในเขตพื้นที่ใกล้เคียงกัน

วัฒนธรรมการบรรเลงวงดนตรีพื้นบ้าน วงโปงลาง

ลักษณะของระเบียบวิธีการบรรเลงวงดนตรีพื้นบ้านอีสานนั้น พบว่าไม่มีกำหนดตายตัวแล้วแต่จะกำหนดบรรเลงกันอย่างไรก็ได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีที่ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับระบบความคิดการแสดงออกทางอารมณ์ จินตนาการของคนพื้นถิ่นอีสานที่เป็นคนใจดี มีน้ำใจ และทำอะไรไปเพื่อ

ความสนุกสนาน ไม่มีระเบียบแบบแผนที่ตายตัว ซึ่งสะท้อนไปถึงระเบียบวิธีการบรรเลงของดนตรีพื้นถิ่นด้วย

จากการวิเคราะห์ระเบียบวิธีการบรรเลงดนตรีพื้นบ้านอีสานข้างต้นได้ข้อสรุป

2 ประเด็น

ประเด็นแรก ช่วงนำหรือช่วงขึ้นต้นที่มีการกำหนดรูปแบบอย่างหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ปรับวงหรือเจ้าของวงดนตรีจะเป็นผู้กำหนด จะกำหนดให้ใครขึ้นก่อนก็ได้ ไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอน แสดงให้เห็นลักษณะนิสัยและการดำรงชีวิตของชาวอีสานที่เน้นความเรียบง่ายมีการปรับตัวและปรับเปลี่ยนในทุก ๆ สถานการณ์ได้

ประเด็นที่สอง พบว่าลักษณะระเบียบวิธีการบรรเลงเพลงพื้นบ้านอีสาน โดยเฉพาะวงโปงลางนั้น มีรูปแบบการบรรเลงเป็น 4 movement เช่นเดียวกับการบรรเลงของดนตรีตะวันตก ซึ่งมีลักษณะการขึ้นต้น การบรรเลงแนวซ้ำ การเพิ่มแนวให้เร็วขึ้น และมีการลงจบ ซึ่งปกติจะพบลักษณะการบรรเลงดังกล่าวในบทเพลงต่าง ๆ ของดนตรีราชสำนัก เช่น การบรรเลงเพลงเรื่อง หรือการบรรเลงบทเพลงประเภทเพลงเถาต่าง ๆ หากแต่ดนตรีพื้นบ้านอีสานนั้น ก็มีลักษณะการบรรเลงแบบนี้เช่นกัน แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของคนไทย ไม่ว่าจะเป็นครีกลาสสิก (Classic) หรือดนตรีพื้นบ้าน (Folk) ก็มีปรากฏการณ์ในลักษณะเดียวกัน

จากการศึกษาหลายเพลงพื้นบ้านอีสานบทเพลงต่าง ๆ สามารถจำแนกหลายเพลงต่าง ๆ ออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ

กลุ่มที่ ๑ ทำนองเพลงสายทางยาว ได้แก่

- สายใหญ่
- สายน้อย
- สายเซ

กลุ่มที่ ๒ ทำนองเพลงสายทางสั้น ได้แก่

- สายสุดสะแนน
- สายโป้ซ่าย
- สายสร้อย (แตกออกมาจากสายสุดสะแนนและสายโป้ซ่าย)

กลุ่มที่ ๓ ทำนองเพลงที่บรรเลงเป็นเพลงเกร็ดและเป็นบทเพลงประจำถิ่นแต่ละจังหวัด

โอกาสที่ใช้ในการบรรเลงเพลงพื้นบ้านอีสานและการแสดงกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำนั้น มักแสดงงานบุญ งานประเพณีประจำถิ่นเกือบทุกพื้นที่ งานที่มีข้อห้ามนั้น ได้แก่งานศพ ซึ่งมีการห้ามกันส่วนใหญ่ พบว่างานศพนั้นเป็นงานโสกเศร้าจะไม่มีการนำวงดนตรีพื้นบ้านอีสานหรือหมอลำ ซึ่งมีแต่ความสนุกสนาน ครึกครื้นไปบรรเลงประกอบงาน

นอกจากนี้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปลักษณะเด่นของคนตรีพื้นบ้านอีสานเหนือได้ดังนี้

1. มีการสืบทอดที่ต่อเนื่อง
2. มีเครื่องดนตรีที่มีการประสานเสียง เช่น แคน พิณ ซอ บั้ง
3. มีการประสานเสียงขึ้นพ้องกับทำนองหลัก
4. มีการใช้ปฏิภาณความรู้
5. มีความผูกพันกับการเจ็บไข้ได้ป่วย
6. มีความกลมกลืนกับภาษา วรรณคดี คนตรี
7. ทำนองหมอลำสามารถเกิดจากเสียงสูง คำ ในบทกลอนได้
8. การบรรเลงดนตรีมีการย้ายบันไดเสียง
9. บทเพลง เครื่องดนตรี แต่ละท้องถิ่น แม้เป็นเพลงเดียวกัน แต่เรียกชื่อแตกต่างกัน

ในส่วนวัฒนธรรมการสร้างและคุณภาพของเครื่องดนตรีไทยภาคอีสานเหนือ จากการสำรวจช่างพิณและช่างทำกลองในภาคอีสานเหนือพบว่า ช่างพิณมีจำนวนมากกว่าช่างทำกลอง แต่ช่างพิณที่มีฝีมือยอมรับในการทำพิณนั้นมีความโดดเด่นในการทำพิณแตกต่างกัน รายละเอียดของขั้นตอนในการสร้างพิณมีความพิเศษแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ จังหวัดที่พบช่างทำพิณมากได้แก่ จังหวัดสกลนคร จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนจังหวัดที่พบช่างทำกลองมากคือจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสำรวจครั้งนี้พบว่าช่างทำกลองที่ยังไม่ได้รับการขึ้นชื่อเป็นศิลปินของจังหวัด แต่ว่าเป็นที่รู้จักและยอมรับอย่างแพร่หลายทั้งในจังหวัดและนอกจังหวัดคือช่างประนอมศักดิ์ เมืองโคตรจังหวัดมุกดาหาร

นอกจากนี้การสำรวจการสร้างเครื่องดนตรีจากภาคอีสานเหนือยังพบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการผลิตขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการผลิต เช่น ต้องการทำเพื่อเป็นสินค้าในการขายในกลุ่มผู้บริโภควงกว้าง ช่างบางกลุ่มเน้นความสวยงามของเครื่องดนตรี ช่างบางกลุ่มเน้นความไพเราะของเสียง ช่างบางท่านไม่ได้เน้นความงามของรูปทรงเครื่องดนตรีแต่เน้นความคงทนและตอบสนองการใช้งานเป็นหลัก จึงเลือกใช้วัสดุและมีขั้นตอนในการผลิตแตกต่างกันไป ช่างกลุ่มที่เน้นความไพเราะของเครื่องดนตรีนั้นมีความเป็นนักดนตรีและสามารถเล่นเครื่องดนตรีได้เป็นอย่างดี ส่วนช่างที่เน้นความละเอียดและความประณีตในการตกแต่งจะมีฝีมือในงานช่างไม้และมีพื้นฐานมาจากการประกอบอาชีพช่างผลิตเฟอร์นิเจอร์ และเมื่อเลิกผลิตเฟอร์นิเจอร์จึงได้ยึดอาชีพการผลิตเครื่องดนตรี ดังนั้นอุปกรณ์ในการผลิตเครื่องดนตรีที่ใช้ไม้เป็นวัสดุหลักจึงคล้ายคลึงกับอุปกรณ์ในการผลิตเฟอร์นิเจอร์ เครื่องเรือนที่ทำด้วยไม้ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ และชั้นวางของ

ผลการสำรวจอุปกรณ์และเครื่องมือในการผลิตเครื่องดนตรีครั้งนี้พบว่า ช่างทำพิณและกลองใช้เครื่องทุ่นแรงเข้ามาช่วยในการผลิต เช่น เลื่อยไฟฟ้าจึงช่วยให้ย่นระยะเวลาในการผลิตและเพิ่ม

ผลผลิตได้มากขึ้น แต่พบว่าขั้นตอนที่เป็นงานฝีมือเช่นการแกะสลักหัวพิน การขึ้นหนัง การร้อยใส่
 ละครามยังต้องใช้ฝีมือและความชำนาญส่วนบุคคลของช่างแต่ละคน

การประเมินคุณภาพเสียงของพินและกลองอีสานด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นพบว่า การ
 ประเมินคุณภาพเสียงของพินขึ้นอยู่กับความเห็นส่วนบุคคลของผู้ชำนาญการแต่ละท่าน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี
 ผู้ชำนาญการทุกท่านต่างมีข้อสรุปที่แตกต่างกันไป ประเด็นที่ผู้ชำนาญการใช้ประเมินคุณภาพเสียงของ
 พินประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ ด้านคือ รูปทรง (ความสมดุล) ความเที่ยงของเสียงแต่ละสาย
 (เพี้ยนหรือไม่เพี้ยน) ความกังวานของเสียง และความคล่องตัวในการบรรเลง ผู้เชี่ยวชาญการประเมิน
 คุณภาพเสียงของกลองใช้องค์ประกอบคือ เสียง รูปทรง เนื้อไม้ และหนังกลอง

กล่าวได้ว่าวัฒนธรรมดนตรีไทยภาคอีสานเหนือดำรงอยู่และสืบทอดผ่านการถ่ายทอดจาก
 ศิลปินรุ่นเก่าสู่การสร้างสรรค์ของศิลปินรุ่นใหม่ ระเบียบวิธีการบรรเลงและคุณภาพของเครื่องดนตรี
 ล้วนได้รับอิทธิพลจากสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของยุคสมัย

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนามทุกจังหวัดในพื้นที่อีสานเหนือ
 ๑๕ จังหวัด พบว่าวิชาการทางดนตรีไทยประจำภาคอีสานเหนือ มีเนื้อหาสาระมากมายเกินกว่าการ
 ดำเนินงานภายในปีนี้จะสามารถเก็บรายละเอียดได้ อย่างครบถ้วน การเจาะลึกในเนื้อหาเรื่องใด
 เรื่องหนึ่งจึงสิ่งที่น่าดำเนินการวิจัยต่อไป ผู้มีความสนใจในบางเรื่องควรได้ศึกษาข้อมูลเชิงลึกให้เกิด
 งานวิจัยเพื่อสร้างความก้าวหน้าทางวิชาการต่อไป เช่นดนตรีในพิธีกรรมการรักษาโรคตามความเชื่อ
 ของท้องถิ่นเช่นหมอลำผีฟ้าและหมอลำทรง มีความน่าสนใจเพราะเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาว
 อีสาน จึงควรมีการทำวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลไว้เป็นหลักฐานสืบไป ทั้งนี้คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน
 การศึกษาการเก็บข้อมูลเรื่องการประเมินคุณภาพเครื่องดนตรี(กลอง) ดังนี้

การประเมินคุณภาพกลองมีข้อจำกัดเรื่องเวลาและคุณภาพกลอง เนื่องจากผู้ชำนาญกลองไม่
 สามารถประเมินคุณภาพกลองได้อย่างสมบูรณ์ในการวิจัยครั้งนี้เนื่องจากกลองทั้ง 3 ใบยังไม่อยู่ใน
 สภาพที่คงตัว ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินครั้งนี้ต่างลงความเห็นตรงกันทั้ง ๕ ท่านว่ากลองที่มีสภาพอยู่
 ตัวแล้วจะต้องใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปีและต้องผ่านการใช้งานทุกวันเพื่อตีหน้ากลองให้หนังนิ่มและอยู่
 ตัว กลองทั้ง 3 ใบที่ผู้วิจัยสั่งทำยังมีอายุการใช้งานไม่ถึง 6 เดือน นอกจากนี้ระยะเวลาในการ
 ดำเนินการประเมินคุณภาพกลองเป็นช่วงฤดูฝน จึงทำให้สภาพอากาศมีความชื้นสัมพัทธ์สูง ทำให้
 หน้ากลองหย่อนกว่าปกติ ดังนั้นการประเมินคุณภาพกลองจึงสมควรที่จะได้รับการวิจัยซ้ำเพื่อ
 หลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดจากการวิจัยครั้งนี้โดยการแก้ไขดังนี้

1. ทำการตรวจสอบสภาพกล่องและวางแผนงานวิจัยให้ครอบคลุมระยะเวลาที่กล่องมีสภาพที่อยู่ตัวแล้ว
2. ควรทำการประเมินกล่องในฤดูร้อนหรือฤดูหนาว หลีกเลี่ยงการประเมินคุณภาพกล่องในหน้าฝน
3. หลีกเลี่ยงการเคลื่อนย้ายกล่อง ให้ทำการประเมินกล่องในแหล่งผลิต เนื่องจากการเคลื่อนย้ายกล่องมีผลต่อการตั้งของหนังสือขึ้นน้ำกล่อง มิฉะนั้นจะต้องทำการสาวหน้ากล่องก่อนทำการประเมิน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในภาครัฐบาลควรให้ความสำคัญในการสนับสนุนงานวิจัยทางด้านการศึกษามิปัญญาคนตรีท้องถิ่นให้มากขึ้นเพราะปัจจุบันยังขาดข้อมูลอันสำคัญ เช่น ขาดการรวบรวมรายชื่อศิลปิน และแหล่งที่ตั้ง ทั้งที่ยังมีศิลปินอีกมากมายที่ตกสำรวจ จึงทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาข้อมูลไม่สามารถดำเนินการวิจัยได้ครบและครอบคลุมในทุกท้องถิ่น หากสำนักงานวัฒนธรรมทุกจังหวัดสามารถรวบรวมข้อมูลศิลปินได้มากกว่าที่เป็นอยู่จะช่วยให้การดำเนินการวิจัยทำได้อย่างทั่วถึงต่อไปในอนาคต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย